

So, summing up, it should be noted that the feature content knowledge and pedagogical culture of a professional primary school teacher in the context of the practice-oriented approach is the awareness of professional experience and educational activities as a unique practice that has its creator – the author with all its uniqueness subjective features and personal uniqueness, due to certain historical time and the level of the existing culture. This author's human sense of professional and pedagogical practice provides knowledge of culture-compliance.

Key words: professional and pedagogical culture of a primary school teacher, the practice-oriented approach, human cognition, culture-compliance.

УДК 378: 37

І. І. Проценко, К.М. Гудименко
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

МОНІТОРИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

На основі аналізу наукової літератури розкрито сутність моніторингу якості освіти, розглянуто функції моніторингу якості освіти, висвітлені принципи функціонування моніторингових структур, з'ясована відмінність між моніторингом та контролем.

З'ясовано, що окремі підсистеми, різні аспекти та процеси, які відбуваються в системі, навчальні досягнення можуть бути об'єктами моніторингу. Необхідно відмітити, що моніторинг створює інформаційну систему, яка постійно оновлюється та вказує на безперервність відстеження, включає технології вимірювання існуючого стану об'єкта. Також відзначено, що моніторинг дуже схожий на контроль, але моніторинг потребує додержання максимальної об'єктивності та достовірності отриманої інформації, саме тому проводиться за спеціальними технологіями незалежними (зовнішніми) дослідниками, на відміну від контролю.

Ключові слова: моніторинг, якість освіти, моніторингові дослідження, інформаційний моніторинг, управлінський моніторинг, показники, контроль.

Постановка проблеми. Проблема якості освіти є досить актуальною з кінця ХХ століття й на сьогодні залишається не менш важливою. На думку експертів, якісні показники розвитку освіти визначають ефективність конкурентоспроможної боротьби за якість життя громадян. Сьогодні освіта займає провідне місце у стратегії державної політики. Моніторинг якості освіти як наукове дослідження надає об'єктивну інформацію про дійсний стан освіти, надає можливість відкривати можливості для постійних продуктивних змін цієї якості, що виявляються у структурі, змісті, цілях, технологіях, цілях і результатах освіти. Нинішні умови зумовили модернізацію системи освіти України на принципах гуманізації, демократизації, диференціації, орієнтації на особистість. Це підтверджує Національна доктрина розвитку освіти, яка декларує важливість підвищення якості освіти, та заснування центрів моніторингу якості освіти.

Проблема якості освіти є загальнодержавною, регіональною та локальною для кожного загальноосвітнього навчального закладу. Розв'язання проблеми якості освіти зумовлює необхідність опрацювання та впровадження стратегії й тактики діяльності педагогічних колективів щодо

забезпечення прогнозування якості освіти; розробки проекту впровадження системи моніторингу якості освіти в університеті та передбачення в ньому мобілізації зусиль педагогів і студентів на його реалізацію; визначення показників, критеріїв та методики оцінювання, спостереження, корекції, аналізу й узагальнення результатів, управління процесом навчання та підвищення рівня знань тих, хто навчається.

Аналіз актуальних досліджень. Застосування моніторингу в різноманітних сферах діяльності проаналізовано у працях Є. Г. Антосенкова, І. В. Вавілова, С. А. Горбаткова, В. Н. Гудкової, В. К. Левашова, Н. А. Морозової, Г. П. Савельєвої. Теоретичні та методологічні проблеми моніторингу розглядаються в роботах І. П. Герасимова, Ю. А. Левади, О. М. Майорова, Н. А. Селезньової, Л. Г. Семушиної, Р. Є. Шишова. Існують різні підходи до моніторингу в теорії та практиці. Так наприклад, Н. Н. Михайлова, Н. А. Селезньова використовують моніторинг як засіб оцінки якості освіти. М. Б. Гузаїров, І. Н. Єлісєєв, А. Г. Сапронов у своїх працях зазначають, що моніторинг є інформаційною основою в системі оцінювання й управління якістю освіти на регіональному рівні; І. В. Вавілова, Л. Є. Виноградова, С. А. Горбатов, Т. Д. Макарова, Н. Ш. Нікітін, – на рівні навчального закладу, педагога, студента.

Метою даної статті є визначення сутності феномену «моніторинг» як інструмента якості освіти.

Методологічною основою дослідження проблеми моніторингу як інструменту визначення якості освіти стали принципи системного, особистісно-діяльнісного підходів до професійного становлення, гуманістична теорія самоактуалізації, а також самореалізації особистості.

Виклад основного матеріалу. Ми цілком погоджуємося з думкою А. М. Майорова, що моніторинг – це система збору, обробки, зберігання й поширення інформації про яку-небудь систему чи окремі її елементи, яка орієнтована на інформаційне забезпечення управління даною системою, що дозволяє висловлювати судження про її стан і дає можливість прогнозувати її розвиток [3].

Моніторинг може бути інноваційний, тобто спрямований на розвиток об'єкта, або констатуючий, який фіксує стан функціонування об'єкта.

Моніторинг може бути довгостроковим (період навчання в школі), середньостроковим (навчання на певному етапі), короткостроковим (рік навчання, чверть). Основне призначення моніторингу полягає в наданні так званої управлінської інформації – надійної, оперативної, ґрунтовної – щодо досягнутого стану освітньої галузі, а також сутності та причин виникнення проблем у цій сфері, ступеня впливу зовнішніх чинників на перебіг процесів, ефективності прийняття управлінських рішень і ходу освітніх реформ тощо [4].

Необхідно зазначити про те, що моніторинг у сфері освіти розглядається як: інструмент управління якістю освіти: загальною

середньою, на різних рівнях управління; інформаційна система; процедура збору даних про об'єкт [7, 16].

Якість освіти, за критеріями ООН, виступає одним із провідних індикаторів якості життя. У зв'язку з курсом України на прискорення інтеграції в структуру об'єднаної Європи питання якості загальної середньої освіти буває особливого значення та висуває необхідність приведення вітчизняних освітніх стандартів у відповідність до критеріїв держав-членів Європейського Союзу. Якість освіти є системний об'єкт управління й діагностики. Проблема якості освіти нерозривно пов'язана з проблемою якості людини, з її випереджувачим розвитком у системі освіти, яка формує суспільний інтелект як фактор прогресивного розвитку суспільства.

Якість освіти як соціально-педагогічне явище можна розглядати в декількох площинах – теоретико-методологічній і практичній. У теоретико-методологічній площині дослідники продовжують пошук концептуальних засад визначення й оцінювання якості освіти як категорії, що визначає досконалість функціонування освітніх систем. В іншій площині існують більш прагматичні цілі такі, як: як здійснити моніторинг якості освіти та в який спосіб можна впливати на неї й керувати процесом її поліпшення [4].

На думку О. В. Авраменко структура якості освіти включає в себе: якість навчального процесу як результату педагогічної діяльності; якість освітніх програм, навчальних посібників, підручників; якість професійної підготовки та кваліфікація педагогічних працівників, якість ресурсного забезпечення, якість здібностей та особистісних рис учнів чи студентів; якість державно-громадського управління освітою; національною системою моніторингу якістю освіти; якість проведення та інтерпретації моніторингових досліджень; якість та ефективність державного управління освіти [1].

Інструментом визначення та оцінювання якості освіти виступає освітній моніторинг.

Створення національної системи моніторингу якості освіти на основі критеріїв держав-членів Європейського Союзу та забезпечення участі загальноосвітніх навчальних закладів у міжнародних обстеженнях якості освіти передбачено Указом Президента України від 4 липня 2005 року № 1013/2005 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні». Постановою Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2011 року № 1283 «Про затвердження порядку проведення моніторингу якості освіти» визначено основні завдання моніторингу, об'єкти моніторингу, методи, шляхи, етапи його проведення. До основних завдань моніторингу можна віднести: отримання об'єктивної інформації про якість освіти, стан системи освіти, а також прогнозування її розвитку; оцінювання стану системи освіти відповідно до завдань державної політики в галузі освіти [4].

Моніторинг в освіті – це засіб оцінювання, завдяки якому робляться висновки і судження, спрямовані на розвиток об'єкта, що вивчається. За

допомогою моніторингу з'ясовуються взаємозв'язки між явищами, які дають можливість застерігати відхилення від норми, упереджувати збої, а не шукати причини, щоб їх виправляти, коли вони настали. Моніторинг поряд із прогнозуванням виступає одним із важливіших елементів системи інформаційного забезпечення. Він створює інформаційну стабільність, запобігає дефіциту інформації під час підготовки рекомендацій та прийнятті управлінських рішень на будь-яких рівнях управління системою освіти, підвищує їх обґрунтованість [6].

Моніторингові дослідження у сфері освіти проводяться з різною метою залежно від об'єкта оцінювання, рівня проведення дослідження й рівня узагальнення результатів. Об'єктами моніторингу в освіті можуть бути:

- система освіти (професійна, вища, загальна середня, національна або загальнодержавна, регіональна система, муніципальна, інституційна або локальна);
- результати навчальної діяльності;
- характеристики учасників освітнього процесу (соціальний захист, задоволеність освітніми послугами, стан здоров'я, умови життя й навчання, готовність до здійснення певної діяльності тощо);
- відносини споживачів освітніх послуг з освітнім середовищем (оточуючим соціумом);
- процеси функціонування й розвитку освітніх систем та управління ними;
- компоненти освітнього процесу: умови й засоби реалізації (матеріально-технічні, кадрові, санітарно-гігієнічні, нормативно-правові, фінансові, навчально-методичні умови тощо);
- організація (мережі освітніх установ, контингент і його диференціація за різними ознаками, режим роботи, розклад навчальних занять тощо);
- наслідки (результати запровадження освітніх реформ, змін навчальних програм і освітніх стандартів тощо) [6, 54–55]. Моніторинг передбачає періодичний збір інформації про об'єкт дослідження часто за допомогою спеціального інструментарію (тестів, анкет тощо). У реалізації цього завдання проявляється певна схожість між моніторингом і контролем (наприклад, контролем рівня знань під час інспекторських перевірок, так званих «зрізів знань», проведення річних або семестрових контрольних робіт із різних навчальних предметів тощо). Таким чином, здійснюється замір даних під час поточного відстеження певних параметрів стану, яке в даному контексті можна розглядати як прояв функції контролю, спостереження, слідкування за об'єктом [4].

Розглянемо функції моніторингу якості освіти, які запропонували С. А. Баля та В. Ю. Красовська. На їх думку, для того, щоб провести моніторинг необхідно врахувати такі функції:

- 1) інформаційну, яка полягає у зборі статистичної інформації про результати функціонування системи освіти;
- 2) кваліметричну – спрямована на визначення системи індикаторів і критеріїв якості загальної середньої освіти та проведення оцінних процедур;
- 3) діагностичну – полягає в дослідженні досягнутого стану системи загальної середньої освіти за допомогою різноманітних способів;
- 4) аналітичну – аналізуються та інтерпретуються отримані показники;
- 5) моделюючу – тісно пов'язана з аналітичною функцією;
- 6) прогностична функція передбачає побудову різних моделей майбутнього стану системи загальної середньої освіти;
- 7) управлінська – відіграє вирішальну роль.

Моніторинг в освіті розподіляють за призначенням на інформаційний та управлінський. Сутність інформаційного моніторингу полягає у збиранні, систематизації, а також поширенні інформації про об'єкт, проте він не передбачає проведення спеціального обстеження на етапі збору інформації. Управлінський моніторинг передбачає збирання й узагальнення інформації за певними показниками з метою вивчення конкретної освітньої проблеми та вироблення відповідних рекомендацій щодо формування політики та прийняття необхідних управлінських рішень. За засобами, що використовуються для проведення оцінювання, розрізняють педагогічний, соціологічний, психологічний, медичний, екологічний, економічний, демографічний моніторинги. За ієрархією освітніх систем він буває інституційним (шкільний або внутрішкільний), регіональним (районний, муніципальний, обласний), національний (загальнодержавний), міжнародний. Залежно від того, хто ініціює та здійснює моніторинг, він може бути зовнішнім і внутрішнім. Зовнішній моніторинг здійснюється спеціальними установами та кваліфікованими фахівцями за відповідною технологією (стандартизованою методикою) і має певні переваги в об'єктивності надання інформації, забезпеченні достовірності результатів, використанні спеціальних апробованих методик, професіоналізмі оцінювачів, формулюванні неупереджених висновків, виробленні варіативних рекомендацій тощо). Систематичний зовнішній моніторинг має забезпечити процес надання якісної управлінської інформації. Сам моніторинг у такому випадку є по суті системою інформаційного забезпечення управлінської структури. Переваги зовнішнього моніторингу якості освіти порівняно з внутрішнім виявляються у якості та статусі отриманої інформації. Зовнішній моніторинг забезпечує: стандартизованість інформації; високу достовірність і надійність інформації; основу державної та відомчої статистичної звітності; інформаційну основу для аналізу та вироблення освітньої політики на всіх рівнях; можливість узагальнення й порівняння на будь-якому рівні управління освітою; прогнозованість висновків і рекомендацій; визнання результатів на державному та міждержавному рівнях; прозорість результатів освітньої

діяльності; престижність і відкритість системи освіти країни, у якій створено національну систему моніторингу результатів функціонування освітньої галузі. Зовнішнє оцінювання здійснюють незалежні фахівці (сторонні, треті особи або інституції, які не зацікавлені в результатах). Різновидом зовнішнього оцінювання може бути експертне оцінювання, що передбачає початковий відбір експерта або групи експертів (фахівців, які мають незаперечний авторитет і є компетентними в даній сфері питань), які на основі визначеного переліку показників і критеріїв оцінки проводять оцінювання. Внутрішній моніторинг, як правило, здійснюється як самоаналіз, самооцінка на рівні навчального закладу. Він організовується самими вчителями, психологами, іншими педагогічними працівниками за власним бажанням або на вимогу керівництва школи. Під час його проведення використовуються власноруч розроблені методичні матеріали для внутрішніх потреб та звітування перед керівництвом, на методоб'єднаннях, перед учнями та їхніми батьками тощо. Він може здійснюватись одночасно або напередодні зовнішнього оцінювання. Відмінною ознакою цього моніторингу є використання так званих внутрішніх ресурсів та проведення з ініціативи самого навчального закладу. Такий моніторинг проводить адміністрація навчального закладу спільно з його піклувальною радою, представниками громадських об'єднань як самоконтроль за ходом навчального процесу та самооцінка результативності педагогічної праці, виконання плану роботи закладу тощо. Внутрішній моніторинг найчастіше методично розробляється (методика відстеження певних характеристик об'єкта, побудова системи показників і критеріїв оцінювання, створення інструментарію, вибір методів математичної обробки результатів вимірювань тощо) і практично реалізується зусиллям самого колективу працівників певного центру або закладу, тобто зацікавленими особами, які, на жаль, не мають іноді належної фахової підготовки [4].

Моніторинг в освіті розподіляють за призначенням на інформаційний та управлінський. За засобами, що використовуються для проведення оцінювання, розрізняють педагогічний, соціологічний, психологічний, медичний, екологічний, економічний, демографічний моніторинги. За ієрархією освітніх систем він буває інституційним (шкільний або внутрішньо шкільний), регіональним (районний, муніципальний, обласний), національним (загальнодержавний), міжнародним. Залежно від того, хто ініціює та здійснює моніторинг, він може бути зовнішнім і внутрішнім. Незважаючи на відмінності між зовнішнім та внутрішнім моніторингом якості освіти, вони засновані на єдиних принципах, мають виконувати ті самі функції та здійснюватися за єдиною технологією.

Моніторинг може одночасно використовуватись і як засіб проведення соціальних досліджень, і як інструмент управлінського впливу на досліджуваний об'єкт. Функціонування моніторингових структур засноване

на таких загальних принципах [7, 83–84]: узгодженості нормативно-правового, організаційного та науково-методичного забезпечення його складових; об'єктивності одержання та обробки інформації, що передбачає максимальне виключення суб'єктивних оцінок, врахування всіх результатів, створення для всіх учасників дослідження рівних умов у процесі збору первинної інформації (анкетування, опитування тощо); комплексності обстеження різноманітних аспектів досліджуваного процесу або об'єкта, обробки й аналізу одержаних результатів; безперервності та тривалості спостережень за станом об'єкта; своєчасності отримання, обробки та використання об'єктивної інформації про основні характеристики об'єкта; перспективності запланованих моніторингових досліджень, спрямованість їх на розв'язання актуальних завдань розвитку суспільства та окремих його складових; рефлексивності, яка проявляється в аналізуванні на всіх рівнях управління результатів проектної діяльності й розвитку об'єкта, здійсненні самооцінки й самоконтролю учасника мереалізації проекту на всіх рівнях; гуманістичної спрямованості моніторингу, що передбачає створення обстановки добро-зичливості, довіри, поваги до особистості, максимально сприятливих умов, позитивного емоційного мікроклімату; неможливість використання результатів досліджень для застосування органами державного управління та іншими владними структурами будь-яких карних дій. Саме цей момент відрізняє моніторинг від інспектування й контролю як функції та виду управління.

Висновок та перспективи подальших наукових розвідок. Моніторинг в освіті – це система збору, обробки, зберігання та поширення інформації про освітню систему або її окремі елементи, що орієнтована на інформаційне забезпечення управління, дозволяє робити висновки про стан об'єкта в будь-який момент часу та дає прогноз його розвитку. Моніторингові дослідження у сфері освіти проводяться з різною метою залежно від об'єкта оцінювання, рівня проведення дослідження й рівня, результати навчальної діяльності; характеристики учасників освітнього процесу, відносини споживачів освітніх послуг з освітнім середовищем, організація (мережі освітніх установ, контингент та його диференціація за різними ознаками, режим роботи, розклад навчальних занять тощо); наслідки (результати запровадження освітніх реформ, змін навчальних програм і освітніх стандартів тощо). Об'єктами моніторингу можуть бути як окремі підсистеми освіти, так і різні аспекти та процеси, що відбуваються в цій системі, навчальні досягнення учнів та ін. Необхідно відмітити, що моніторинг створює інформаційну систему, яка постійно поповнюється та вказує на безперервність відстеження, включає технології вимірювання існуючого стану об'єкта. Також зазначимо, що моніторинг дуже схожий на контроль, але моніторинг потребує додержання максимальної об'єктивності й достовірності отриманої інформації, саме тому проводиться за спеціальними технологіями

незалежними (зовнішніми) дослідниками, на відміну від контролю. Моніторинг і контроль відрізняються суб'єктом оцінювання. Отримана в ході контролю інформація має констатувальний характер, вона чітко персоніфікована, на відміну від моніторингової інформації, яка завжди подається для ознайомлення в узагальненому вигляді, містить дані про загальні тенденції, закономірності перебігу процесів.

Моніторинг потребує систематичності й послідовності дослідження проблеми, якість результатів залежить від якості технології та інструментарію для оцінювання, з його допомогою можна з'ясувати подальший розвиток об'єкта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Моніторинг якості освіти: принципи, форми, вимоги : довідник-посібник. – Хмельницький : ХОІППО. – 2013. – 61 с.
2. Вимірювання в освіті : підручник / за редакцією О. В. Авраменко. – Кіровоград : Лисенко В. Ф., 2011. – 360 с.
3. Майоров А. Н. Мониторинг в образовании / А. Н. Майоров. – М. : Интеллект-Центр, 2005. – 424 с.
4. Методика і технології оцінювання діяльності загальноосвітнього навчального закладу: посібник / ав.: Ляшенко О. І., Лукіна Т. О., Булах І. Є., Мруга М. Р. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 160 с.
5. Лукіна Т. О. Вимірювання й управління якістю освіти : навчально-методичні матеріали / Т. О. Лукіна. – К. : Експрес-об'ява, 2007. – 50 с.
6. Організаційно-методичне забезпечення моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти : монографія / за ред. Ляшенка О. І. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 160 с.
7. Лукіна Т. О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні : монографія / Т. О. Лукіна. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 298 с.

РЕЗЮМЕ

Проценко И. И., Гудыменко Е. Н. Мониторинг как инструмент определения качества образования.

На основе анализа научной литературы раскрыта сущность мониторинга качества образования, рассмотрены функции мониторинга качества образования, освещены принципы функционирования мониторинговых структур, выяснено отличие между мониторингом и контролем. Выяснено, что объектами мониторинга могут быть как отдельные подсистемы образования, так и разные аспекты и процессы, которые происходят в этой системе, учебные достижения учеников и др. Необходимо отметить, что мониторинг создает информационную систему, которая постоянно пополняется и указывает на непрерывность отслеживания, включает технологии измерения существующего состояния объекта. Также отмечено, что мониторинг очень похож на контроль, но мониторинг нуждается сдержки максимальной объективности и достоверности полученной информации, именно поэтому проводится за специальными технологиями независимыми (внешними) исследователями, в отличие от контроля.

Ключевые слова: мониторинг, качество образования, мониторинговые исследования, информационный мониторинг, управленческий мониторинг, показатели, контроль.

SUMMARY

Protsenko I., Gudymenko K. Monitoring as a Tool for Determining the Quality of Education.

Based on the analysis of the scientific literature the author reveals the essence of monitoring the quality of education, the functions of education quality monitoring, the principles for monitoring structures; clarifies the distinction between monitoring and control. It is found that the objects of monitoring can be as separate sub-systems of education, and the various aspects and processes occurring in these systems.

It should be noted that monitoring generates information system, which is constantly updated and indicates the continuity of monitoring includes measurement technology of the existing state of the object. It is noted that monitoring is very similar to the control, but monitoring requires compliance with the maximum objectivity and reliability of the information obtained, therefore, is carried out by special technology independent (external) researchers, in contrast to the control.

It is determined that the monitoring study in the sphere of education is held for the purpose, depending on the object of assessment, the level of study and level of generalization of the results. The main objects of monitoring in education are clarified.

The advantages of external monitoring of the quality of education and internal are detected. They are manifested in the quality and status of the information received. External monitoring provides: standard information; high accuracy and reliability of information; the basis of the state and departmental statistical reporting; information basis for analysis and for the formulation of educational policy at all levels; the possibility of generalization and comparison at any level of educational management; the predictability of conclusions and recommendations; recognition of the results at the state and interstate levels; transparency of the results of educational activity; openness of the education system of the country in which created a national system for monitoring performance of the education sector. External evaluation is carried out by the independent experts (foreign, third parties or instrumentalities that are not interested in the results).

Key words: monitoring, quality of education, monitoring research, information monitoring, management, monitoring, indicators, control.